

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaal- ja haridusteaduskond

Riigiteaduste instituut

Eike Maria Vatsar

**Ajalooliselt rõhutatud põlisrahvaste suhtes rakendatud
heastamispoliitikad:
Austraalia aborigeenide näitel**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Vello Andres Pettai, PhD

Tartu 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Eike Maria Vatsar

.....

/töö autori allkiri/

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. ANALÜÜTILINE RAAMISTIK	6
1.1 Põliselanike ajalooline rõhumine.....	6
1.2 Heastamispoliitikad ja nende rakendamine maailmas	9
1.2.1 Poliitilised vabandused.....	12
1.2.2 Heastamisprogrammid.....	17
1.2.3 Hüvitised.....	18
2. AJALOOLINE RÕHUMINE JA HEASTAMISPOLIITIKAD AUSTRALIAS.....	20
2.1 Ajalooline rõhumine ja praegune olukord Australias	20
2.2 Heastamispoliitikate rakendamine Australias.....	22
2.2.1 Poliitilised vabandused Australias.....	23
2.2.2 Heastamisprogrammid Australias	27
2.2.3 Hüvitised Australias.....	29
KOKKUVÕTE	31
KASUTATUD KIRJANDUS JA VIITED	34
SUMMARY	36

Sissejuhatus

Aastasadu on põlisrahvaid sisserännanud rahvaste poolt maha surutud ja ebaõiglaselt koheldud, võttes neil ära nende maa, õigused ja mõnes riigis ka lapsed. Käesolev töö keskendub ajalooliselt rõhutatud põlisrahvaste suhtes rakendatud heastamispoliitikate uurimisele Austraalia aborigeenide näitel. Uurimuses kaardistatakse Austraalia ühiskonnas juba tekkinud ja veelgi süvenevad probleeme.

Heastamispoliitikaid rakendatakse, kuna põliselanike probleeme ei peeta pelgalt nende endi põhjustatuteks, vaid sotsiaalseteks ja poliitilisteks probleemideks, mille tekkimise eest on suuresti vastutav koloniseeriva riigi valitsus. Teema on oluline, kuna pärast Külma sõda on ajaloolise ebaõiglusega tegelemine muutunud riikide jaoks tähtsaks teemaks (Barkan 2000, lk 312). Samuti ei ole eestikeelses kirjanduses antud teemaga sügavuti tegeletud.

Bakalaureusetöös analüüsitakse Austraaliat, kuna antud riigis on tänaseni palju probleeme valitsuse ja põliselanike vahel. Selleks, et saada adekvaatset pilti Austraalia olukorrast, tuuakse näiteid teistest riikidest, kus on ajalooliselt sarnane olukord aset leidnud. Töö mahu limiidi tõttu võrreldakse Austraaliat Uus-Meremaa ja Kanadaga. Kuigi nende riikide koloniseerimine toimus tuhandeid kilomeetreid teineteisest eemal ning erineval ajal, on neil siiski palju ühist, mille kohta võib märke leida veel tänapäevalgi (Doyle 2011, lk 20). Kõik kolm riiki on jätkusuutlikud ning ühed rikkamatest riikidest maailmas, ent kõigis neis riikides on põliselanike olukord võrreldes teiste ühiskonnaliikmetega endiselt halb ning seda paljudes erinevates elu aspektides. Põliselanike hariduslik tase on palju madalam võrreldes domineeriva kultuuri esindajatega. Samuti on nende seas palju inimesi, kes elavad näljas ja ka depressiooni ning enesetappe esineb põliselanike puhul oluliselt rohkem kui teiste samas ühiskonnas elavate inimeste seas. Kõrgem on ka imikusuremus, samuti on põliselanike oodatav eluiga ülejäänud ühiskonnaliikmetest madalam. (Doyle 2011, lk 22)

Austraaliat peetakse antud teema puhul sobivaks näiteks, kuna selle mitmetahuline ja kompleksne situatsioon põliselanike ja sisserännanud austraallaste vahel ei näita siiani usutavaid paranemise märke. Kui näiteks Uus-Meremaal tõusid aastatel 1991-2001 põlisrahva olukorra näitajad, siis Austraalias need langesid (Doyle 2011, lk 22).

Vastuseid otsitakse kolmele uurimusküsimusele: (1.) Milleks heastamispoliitika seisneb? (Millised erinevad meetmed nende alla kuuluvad?) (2.) Milline on Austraalia kogemus selle spektri taustal? (3.) Mida saab Austraalia näite põhjal õppida?

Uurimustöö eesmärgiks on leida vastused ülaltoodud küsimustele ning hinnata Austraalia heastamispoliitikate kasutamist. Käesolev töö on üksikjuhtumiuuring, mis põhineb kirjeldaval uurimisstrateegial. Esmalt koostatakse nähtusest kontseptuaalne ülevaade. Rakendatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi, lähtudes analüütilises osas välja toodud mõistetest. Kättesaadav andmestik oli enamjaolt piisav – kõige rohkem infot leidsu ametlike vabanduste kohta ning kõige vähem oli kättesaadav info hüvitiste kasutamise kohta.

Uurimistöö on jaotatud kahte peatükki. Esimene käsitleb olulisi teoreetilisi lähtekohti. Peatükis vaadeldakse ajaloolist rõhumist üldises pildis ning tuuakse välja heastamispoliitika definitsioon ning alapunktid, milleks on poliitilised vabandused, hüvitised ja heastamisprogrammid. Teine osa hõlmab teoreetilises osas välja toodud teooriate analüüsi Austraalia näitel. Esimesele uurimusküsimusele vastamisel vaadeldakse heastamispoliitikaid üldises plaanis. Teisele küsimustele leitakse vastus teooria analüüsi kaudu. Lõpetuseks käsitletakse seda, mida oleks võimalik Austraalia näite põhjal õppida. Teema on mahukas ning bakalaureusetöö mahu limiidi tõttu ei ole võimalik teemat kõikehõlmavalt käsitleda, mis jätab ruumi edasisteks uurimustöödeks samal teemal.

1. Analüütiline raamistik

Antud peatükk annab ülevaate analüütilisest raamistikust, mida käesolevas bakalaureusetöös kasutatakse. Peatükis vaadeldakse ajaloolist rõhumist üldises pildis ning defineeritakse töös kasutatavad mõisted. Antakse ülevaade põliselanike ajaloolisest rõhumisest, heastamispoliitikatest ja nende rakendamisest maailmas, samuti tuuakse näiteid erinevate riikide praktikast seoses ajaloolise rõhumisega.

1.1. Põliselanike ajalooline rõhumine

Põliselanikeks nimetatakse inimesi, kelle esivanemad asustasid maa või geograafilise regiooni enne seda aega, kui teiste kultuuriruumide ja etniliste gruppide esindajad antud maale saabusid. Uued saabujad said hiljem domineerivaks grupiks läbi vallutuse, okupatsiooni või tehingute sõlmimise. Põliselanikke iseloomustab võrreldes muu ühiskonnaga näiteks kindel enesemääratlus põliselanikuna, tugev side territooriumiga, kus elatakse, selgelt eristuv sotsiaalne, majanduslik ja poliitiline süsteem, erinev keel, kultuur, välimus ja tõekspidamised, Nad on unikaalse keele, teadmiste ja kultuuri hoidjad. Tänapäeval elab arvatavalt rohkem kui 370 miljonit põliselanikku umbes 70 riigis üle terve maailma Arktikast Vaikse ookeani lõuna osani. Nad on maailmakultuuri oluline osa, kuna kannavad endas unikaalseid traditsioone, säilitavad sotsiaalseid, kultuurilisi, majanduslikke ja poliitilisi karakteristikuid, mis on selgelt erinevad domineerivast ühiskonnast, kus nad elavad. (Ühinenud Rahvaste Organisatsioon, 2009)

Põliselanikel on tihti palju ühist teiste hooletusse jäetud vähemusgruppidega. Näiteks on neil pea olematu poliitiline osalus ühiskonnas, samuti on majanduslik mahajäämus ja vaesus selle inimgrupi puhul tavaliselt suur. Paljud põliselanike teemadega tegelejad on leidnud, et erinevate maade põliselanike vahel võib leida sarnasusi. Üheks suureks väliseks eristajaks on põliselanike teistsugune välimus, ent leidub ka palju muud, mille puhul saab paralleele tuua. Näiteks on põliselanikel tihti suhteliselt sarnased probleemid seoses oma õiguste kaitsega. Põliselanike puhul peetakse sarnaseks ka seda, et nad tegutsevad selle nimel, et neid ja nende elustiili tunnustataks, et neile antaks tagasi neile kuulunud maad ja loodusressursid. (Ühinenud Rahvaste Organisatsioon, 2009)

Paljud põliselanikud üle maailma on saanud tunda ebaõiglast kohtlemist kolonisaatorite poolt, mida on ajalooliselt lubanud seadus. Sooritatud ebaõiglaste tegude eest nõuavad heastamist põliselanikud nii Austraalias kui teistes sarnaste probleemide ees seisvates riikides nagu näiteks Kanada ja Uus-Meremaa. Paralleelse heastamisnõuete osas võib tuua ka afroameeriklaste seast, kes tahavad, et hüvitataks kahju orjapidamise eest. Afroameeriklastel kui pärismaalastel on üksteise võitlustest ja läbirääkimistest heastamispoliitikate kasutamise suhtes nii mõndagi õppida. (Cunneen 2005, lk 59) Kuigi rõhumine oli nende gruppide puhul erinev, on mõlemal juhul tegemist institutsionaliseeritud rassilise diskriminatsiooni ja vägivallega ning seda riikides, mis nimetasid end liberaalseteks demokraatlikeks ühiskondadeks. (Cunneen 2005, lk 60)

Põliselanikke valdab sageli lootusetus, neil esineb sagedasi kroonilisi haigusi, lisaks sellele kannatavad paljud rassismi all. Selle inimgrupi puhul on sagedad ka vaimuhaigused, mille üheks põhjustajaks võibki olla lahendamata lein, mille on suures osas tekitanud koloniseerimine. On leitud, et erinevate riikide põliselanike sarnane heaolu- ja tervisenäitajate korrelatsioon näitab, et selle üheks põhjuseks on kolonisatsioon. (Doyle 2011, lk 22)

Ajalooline rõhumine kestis aastakümneid ning kindlasti mängis suurt rolli selle kestvuse juures asjaolu, et koloniseeriva riigi valitsuse poolt rakendatud vahendid, mida nüüd peetakse ebasobivaks (nagu laste eemaldamine oma perede juurest), olid toona teadvustatud vajalikuna. (Mellor, Bretherton jt 2007, lk 12) Nüüdseks on paljudes riikides ajalugu on ümber mõtestatud ning oma vigu tunnistanud. Sellest hoolimata pole olukord oluliselt paranenud.

Põliselanikud soovivad muutust, sest neid on minevikus allutatud ja eiratu ning neil on tunne, et neist ei hoolita. Muutuse esimeseks sammuks peaks olema esmalt ametlik vabandus, mis tooks ühiskonda uue, loodetavasti mõistvama suhtumise ning seejärel on oluline teha konkreetne poliitiline ja majanduslik muutus, mis aitaks kaasa probleemi lahendamisele. Kuigi põliselanike poliitiline strateegia on suuresti tagasivaatav – kuna soovitakse vabandusi aastate taguse ülekohtu eest, mida praegune valitsus toime ei pannud, on lõplik eesmärk läbi selle siiski tänase poliitilise kultuuri muutmine. (Nobles 2008, lk 19)

On märgatud, et valitsuse ja põliselanike suhted on ajalooliselt kulgenud sarnast rada pidi kõigis riikides, kus sarnase probleemiga silmitsi seistakse. (Nobles 2008, lk 10) Põliselanikud nii Austraalias, Kanadas, Uus-Meremaal kui Ameerika Ühendriikides soovivad võrdseid võimalusi ja õigust ise valitseda. (Nobles 2008, lk 12)

Põliselanike olukord võib esmapilgul erinevais maailma paigus tunduda suhteliselt sarnane: nende maa koloniseeriti teise etnilise grupi esindajate poolt ning neid keelduti tunnustamast. Nende maad ekspluateeriti ning põliselanike ühiskondade püsima jäämisesse ei panustatud ning nad aeti nende poolt asustatud maadelt ääremaadele. Neid, kes vastu hakkasid karistati. Seejuures hukkusid paljud ning vaid vähesed kogukonnad suutsid pärast kolonisaatorite saabumist jätkata oma traditsioonilist eluviisi. (Koea 2008, lk 14)

Kuigi põliselanike saatuses on palju sarnast, on olukord siiski riigiti erinev ning pole olemas ühte kindlat heastamisviisi, mis igale kultuurile, rahvale ja inimesele sobiks. On oluline, et erinevate riikide poolt läbiviidavad heastamispoliitikad võtaksid arvesse kindla riigi spetsiifilisi ajaloolise rõhumise vorme ja erinevaid kogemusi, mis põliselanikele seoses eurooplaste kolonisatsiooniga osaks langesid. Tsosie nendib ka, et see peab olema kooskõlas konkreetse riigi pärismaalaste epistemoloogiaga ning seepärast ei saa ka põlisrahvaste probleeme üks-ühele võrrelda – põliselanike probleemide lähtepunkt on erinev ja seega on suure tõenäosusega erinev ka lõpp-punkt. (Tsosie 2007, lk 44)

Ajaloolise rõhumise puhul mängib ka veel tänapäeval olulist rolli see, mil viisil toona maa omistati. Näiteks Uus-Meremaa puhul ei olnud tegu Briti koloonia poolt vägivaldse maa omastamisega. Kui James Cook esmakordselt aastal 1769 Uus-Meremaale jõudis, nentis ta, et sealsed põliselanikud – maoorid (*Maori*) – on agressiivsed, ent intelligentsed ja valmis suhtluseks ning võimalikeks kokkulepeteks. Uus-Meremaa hilisema koloniseerimise mõttes olid need Cook'i poolt väljendatud mõtted olulised. (Koea 2008, lk 13) Nimelt järgisid Briti kolonisaatorid 1800. aastatel Euroopa rahvaste poolt kasutusele võetud konventsiooni, mis lubas nii-öelda omanikuta maad legaalselt endale saada järgnevalt nimetaud viisidel:

1. sõlmida sõbraliku rahva ülemvõimuga leping
2. vaenuliku rahva ülemvõimu puhul deklareerida põlisrahvas vaenlaseks
3. maal, kus nähtavat ülemvõimu ei eksisteeri, võib maa tunnistada kolonisaatorite riigi osaks, seejuures ei ole oluline, kas maa on eelnevalt inimestega asustatud või mitte. (Flood 2006, läbi Koea 2008, lk 13)

Austraalia puhul tähendas aborigeenide rändlev eluviis kolonisaatoritele seda, et neil puudus suveräänne võim ja valitsus, seega võisid briti kolonisaatorid nimetatud konventsiooni alusel maa lihtsalt enda omandisse võtta. Seevastu oli Uus-Meremaa ühiskond juba toona

struktureeritud ning eksisteeris ka valitsev klass. See tähendas, et maad ei saanud niisama enda omandisse võtta ja põliselanikega tuli sõlmida leping, kuhu kirjutati sisse mitmeid usutavasti ka tänapäeval maooride ja Uus-Meremaa valitsuse vahelisi suhteid mõjutavaid aspekte. (Doyle 2011, lk 21)

Austraalia ja Uus-Meremaa koloniseerimise suurim vahe on see, et Austraalia võeti lihtsalt enda omandisse ning sealsed põliselanikud allutati politsei võimu läbi. Seevastu Uus-Meremaal toimus annekteerimine militaarjõudude poolt. Sellest johtuvalt on Austraalia aborigeenide ja politsei vahelised suhted tänapäevalgi kehvad, samal ajal kui maoorid on uhked oma sõdalase tiitli üle. (Doyle 2011, lk 21)

Selle erinevuse tõttu on tänini oluline vahe nende kahe riigi põliselanike ja valitusevahelistes suhetes, sest Suurbritanniale anti küll õigus Uus-Meremaad valitseda, kuid selle eest oli kuningriik kohustatud kaitsma maooride huve. Kolonisaatorite ja põliselanike vahel pidi valitsema võrdsus, samuti pidid Uus-Meremaa põliselanike (maooride) usutalitused ja traditsioonid jääma au sisse. (Koea 2008, lk 14) Austraalia aborigeenidega sarnaseid kokkuleppeid ei sõlmitud.

Kokkulepetest hoolimata ei läinud ka maooride elu Uus-Meremaa pärast kolonisaatorite saabumist kergelt. Ka seal eemaldati pärismaalased sunniviisiliselt oma põlistest elukohtadest ja oma traditsioonilisest elukorralduse juurest. (Koea 2008, lk 14)

Sarnases olukorras on ka Kanada pärismaalased, sest ka sel aeti põliselanikud oma maadelt minema ja nagu Austraalias, toimus ka seal laste sunniviisiline äravõtmine. Selguse mõttes tuleks ka mainida, et Kanadas eksisteerib kolm erinevat põliselanike gruppi – nõ esimene rahvas (*First Nations*), inuitid ja grupp nimega metis, ent ühtseks nimetuseks on samuti aborigeenid (Doyle 2011, lk 21).

1.2 Heastamispoliitika ja nende rakendamine maailmas

Käesolevas peatükis räägitakse lähemalt, mis on heastamispoliitika ning kuidas on seda maailmas seni rakendatud. Vastatakse järgmistele uurimisküsimustele: Milles seisnevad heastamispoliitika? Millised meetmed heastamispoliitika alla kuuluvad?

Heastamispoliitikat käsitletakse antud töös katusmõistena ning alapunktidenä tuuakse välja heastamispoliitika meetmed, milleks on poliitilised vabandused, hüvitised ja

heastamisprogrammid. Iga meetme juures tuuakse definitsioon ja näited, millistes riikides on neid kasutatud ja milline on teadusliku kirjanduse üldine arusaam neist heastamispoliitika komponentidest.

Käesolevat bakalaureusetööd koostades olid materjalid kättesaadavad valdavalt inglise keeles. Erinevate teadlaste uurimustele toetudes on jõutud tõdemusele, et ingliskeelset kõikehõlmavat vastet terminile heastamispoliitika ei ole. Inglise keeles on kasutatud küll sõnu, mis väljendavad ametlikku vabandust, rahalisi hüvitisi kui ka heastamisprogramme, ent ühtne nimetus sellele inglise keeles puudub. Inglisekeelsetes artiklites osutus lähimaks vasteks „*restitution*“, mis tähendab hüvitamist, korvamist. Kasutatud on ka sõna „*reparation*“, ent selle sõna definitsioon on juba tugevamalt piiritletud, rõhutades kitsamalt rahalist hüvitamist.

Ka eesti keeles räägitakse erinevatest meetmetest, mida kasutatakse, et ajaloos tehtud ülekohut vähendada, ent ka eesti keeles pole varem ühte sõna selle mõiste väljendamiseks kasutatud. Käesolevas töös on tarvilusel sõna *heastamispoliitika*, kuna see võtab kõikehõlmavalt kokku erinevad poliitilised tegevused, mis on suunatud minevikus tehtud kahju heastamisele. Mõiste heastamispoliitika kätkeb endas erinevaid meetmeid, milleks on ametlik vabandus, riigi poolt makstavad hüvitised ja muud ametlikud heastamisprogrammid, mida kasutatakse ajalooliselt rõhutatud põlisrahvaste olukorra parandamiseks. Leitakse, et seesugune heastamine on vajalik, et oleks võimalik rahus üheskoos edasi liikuda. (Nobles 2008, lk 21). Ka Barkan adub heastamispoliitika olulisust, öeldes, et heastamispoliitikad kehastavad poliitilise maailma moraali kasvu ning suurenevat demokratiseerumist. (Barkan 2000, lk 308)

Heastamise kontseptsioon on muutunud – enam ei käi see vana süsteemi järgi, kus mõlemad pooled asuvad vabatahtlikult läbirääkimistesse ja sõlmivad kokkuleppeid. Olulisem on valitsuse valmidus tunnistada ebaõiglust ja pidada läbirääkimisi, pidades silmas rohkem moraalseid kaalutlusi kui poliitilist jõudu. (Barkan 2000, lk 317)

Heastamispoliitikad aitavad ümber kujundada tänased suhted nõnda, et need ei oleks enam painatud mineviku konfliktidest ja vihkamisest (Hayner 2001, lk 161). Vaid nii on võimalik koos edasi liikuda. Et hinnata, kas heastamispoliitika rakendamiseks on üldse tarvidus, pakub Hayner välja kolm küsimust: (1) Kuidas on minevikuga avalikus sfääris tegeletud? (2) Millised suhted valitsevad endiste oponentide vahel? (3) Kas käsitus ajaloost on ühene või eksisteerib mitu erinevat ajalookäsitlust? (Hayner 2001, lk 161)

Põliselanikud nõuavad heastamispoliitika rakendamist, kuna soovitakse saada tagasi neilt ära võetud maad, samuti soovitakse omavalitsust ja nende kultuuri säilitamist. Nõudmised tulenevad ajaloolisest ebaõiglusest, millest eelmises peatükis juttu oli. Samuti on pärismaalased veendunud, et nende jätkuv halb olukord võrreldes ühiskonna teiste liikmetega, on otseselt seotud ajaloolise ülekohtuga. (Nobles 2008, lk 27) Sügav tahe muutuste järele on õhutatud vimmast (*grievance*), mille on tekitanud ajalooline rõhumine. Nende arvates on olukorra parandamiseks vaja nii ametlikku vabandamist, kui konkreetseid poliitilisi ja majanduslikke muudatusi. Kuigi nende poliitiline strateegia on mõnede aspektide suhtes tagasivaatav, on nende sooviks tänase poliitika ümberkujundamine. (Nobles 2008, lk 19) Samuti ei tohi unustada, et ajaloolise ülekohtu heastamine on pikaajaline protsess, mitte ühekordne tegevus. (Nobles 2008, lk 14)

Heastamispoliitikaid on maailmas nii mõnelgi pool rakendatud. Heastamispoliitika üheks näiteks võib Kanada puhul pidada Kanada Põliselanike Kuninglikku Komiteed (*Royal Commission on Aboriginal Peoples – RCAP*), mis oma tegevusega üritas sealsete aborigeenide olukorda parandada. Näiteks soovitati nende poolt, et viidaks läbi valitsusepoolne avalik kahetsus ning makstaks 38. miljardi Kanada dollari suurune hüvitis põliselanikele, et toetada nende omavalitsust ja majanduslikku arengut järgneva 20. aasta jooksul. Kanada valitsus vastas sellele 1998. aastal ametliku vabanduse ja 350. miljoni Kanada dollariga, mis pidi minema niiõelda parandamise fondi (*healing fund*). Fond oli loodud, et aidata seksuaalsete ja füüsilise väärtegede ohvreid, keda oli kuritarvitatud põliselanikele mõeldud koolides. Lisaks sellele eraldati 250 miljonit Kanada dollarit, aitamaks kaasa põliselanike majanduslikule arengule ja omavalitsuslikele algatustele. (Nobles 2008, lk 8)

Siiski ei pööranud suurema osa 20. sajandist ei poliitilised parteid Austraalias, Kanadas ega Uus-Meremaal eriti suurt tähelepanu põliselanike teemadele. Heastamispoliitikatega pole varem väga tegeletud. Põhjuseks leitakse olevat see, et põliselanike probleemid mõjutavad vaid väga väikest ja poliitiliselt nõrka populatsiooni osa. (Nobles 2008, lk 20) Nüüd aga on teemale juhitud tähelepanu rahvusvahelisel tasandil ning see sunnib endisi kolonisaatoreid märksa enam probleemiga tegelema. Maailma Terviseorganisatsioon on juhtinud sellele teemale tähelepanu programmiga „*Closing the Gap*“, mille eesmärgiks on kaotada vahe põliselanike ja pärismaalaste vahel. Töö mahu limiidi tõttu antud programmist sügavuti rääkida ei õnnestu.

Heastamispoliitikatel on oluline roll ka uutes demokratiseeruvates riikides, kus uus valitsus peab otsustama, kuidas minevikus esinenud ajaloolist ebaõiglust adresseerida, otsustades, mida ning kui kaua tuleks teha. Nagu näha võib sarnane olukord tekkida ka vanade demokraatlike riikide puhul. Sel juhul on aga olukord keerulisem, kuna ajaloolised ebaõiglused juured ulatuvad tagasi riigi tekkimise algusaega ja on riigi loomisega seotud liiga tugevalt seotud, et täielikku lunastust saavutada. Hoolimata erinevustest uute ja vanade demokraatlike riikide vahel, jagavad nad fundamentaalseid sarnasusi. Nimelt on pandud toime ajalooline ebaõiglus, mis nõuab tähelepanu ja tegutsemist ning seda isegi juhul, kui on juba ette teada, et täielik olukorra parandamine osutub võimatuks. (Nobles 2008, lk 14)

Järgnevalt on loodud kolmeosaline kontseptualiseering heastamispoliitikast, mille komponentideks ehk meetmeteks on juba varem mainitud poliitilised vabandused, hüvitised ja heastamisprogrammid.

1.2.1 Poliitilised vabandused

Kaasaegses maailma poliitikas on olulisel kohal minevikus sooritatud ebaõiglusega tegelemine. (Nobles 2008, lk x) Üheks levinumaks ebaõiglusega tegelemise vormiks on poliitiline vabandus. Käesolevas peatükis otsitakse vastuseid järgmistele küsimustele:

- (a) Mis on poliitilise vabanduse tähtsus? Mis võib selle tegemisel takistuseks saada?
- (b) Millistest komponentidest peaks aktsepteeritav poliitiline vabandus koosnema?
- (c) Millised riigid on ajaloolise ülekohtu eest vabandanud?

Nimetatud küsimustele leitakse vastused, kasutades peamiselt Melissa Nobles'i raamatus „The Politics of Official Apologies“ esitatud teooriat. Nobles kujutab vabanduse teooriat keskendudes selle ideoloogilisele ja moraalsele tähtsusele ning ei rõhuta seejuures materiaalseid kasusid või kaotusi. (Nobles 2008, lk 3). Peatükis tuuakse võrdluseks ka teiste teadlaste teooriaid.

(a) Poliitilise vabanduse tähtsus

Poliitiline vabandus on mingi ametliku organi esitatud ametlik vabandus. Poliitilisi vabandusi hakati sagedamini tegema 20. sajandi teises pooles ja need on jätkunud ka 21. sajandi alguses. Vabandamise lainet seletab uue rahvusvahelise moraali tekkimine. Selle puhul ei ole rõhk

mitte teiste süüdistamisel, vaid enda riigi tegevuste analüüsil. Poliitilised liidrid nagu Bill Clinton, Tony Blair, Jacques Chirac ja Gerhard Schröder on kõik vabandanud ja kahetsenud ajaloolisi kuritegusid, mis nende riikides on aegade jooksul toime pandud. Lisaks on palutud vabandust ka inimõigusi ignoreeriva poliitika pärast. Siiski ei tohiks arvata, et ametlikud vabandused pesevad riigilt automaatselt süüst puhtaks. Küll aga on moraalsete teemade olulisuse kasvuni. (Barkan 2000, lk xvii).

Nobles on jaganud poliitvabanduste tegijad kuude kategooriasse: riigipead, valitsused, religioossed institutsioonid, inividid ja valitsusevälised organisatsioonid (*NGO*-d). (Nobles 2008, lk 4) Antud töö fookuse ja mahu limiidi tõttu tegeletakse sügavamalt vaid riigipeade ja valitsuse tasandil tehtud vabandustega.

Inimeste arusaam ajaloost on mõjutatud erinevatest aspektidest. Siinkohal võib tuua paralleele lähemaltki kui Austraalia. Näiteks õpetati Nõukogude Liidu ajal ajalugu üht moodi ning tänapäeval, vähemalt Eestis, kujutatakse seda hoopis teisiti.

Sama tendentsi võib kohata Austraalia puhul. Näiteks peeti seal toona korda saadetud tegusid õigustatuks, kuna esiteks tehti tegusid lähtuvalt seadusest; teiseks räägiti inimestele, et aborigeenilaste perede juurest äravõtmine on lastele hea, kuna neid kasvatatakse mujal paremini (Cunneen 2005, lk 60). Austraalia ühiskond mõistis ajalugu nõnda, nagu neile oli seda kujutatud, ent sündmuste ja seeläbi kogu ajaloo ümber-mõtlemise tulemusel on tulnud ajalugu ümber kirjutada.

Selleks, et uus teadmine ka üldisesse ühiskonna teadvusesse ja tänapäeva poliitikasse jõuaks, on vaja, et avaliku elu tegelased, sealhulgas poliitikud, antud teemast räägiks ja minevikus tehtud vigu tunnistasid. Nobles on väitnud, et vabanduste olulisus peitubki selles, et need aitavad kujundada ühiskonna arvamust ja poliitikat läbi avaliku ebaõigluse tunnistamise. Ametlik vabandus kinnitab toetust uutele vaadetele rahvusliku kuulumise ja ajaloo kohta, asendades samal ajal iganenud arusaamad. (Nobles 2008, lk 3) See omakorda muudab terve ühiskonna põliselanikesse suhtumise kontseptsiooni.

Niisiis nõuavad vähemusrühmad ametlikku vabandust, et nende ajaloolisele rõhumisele ja ebaõiglasele käitumisele üldsuse tähelepanu tõmmata. Soovitakse nii-öelda vigade parandust ning väidetakse, et see peaks omakorda viima muutusteni tänapäeva valitsuse poliitikas. (Nobles 2008, lk x) Nobles väidab, et poliitilised vabandused mängivad olulist, ent sageli

alahinnatud rolli, kuna ei suudeta mõista, et vabandustel on võime luua ühiskonnas uut kuvandit ja suuremat ühtsust. (Nobles 2008, lk xi)

Kui poliitvabandused võivad tuua suurema ühtsuse ja oleviku adekvaatsema mõistmise, siis miks ei tehta neid sagedamini? Ametlik vabandamine ei ole valitsusele lihtne ülesanne. Selle keerukus seisneb muuhulgas selles, et tavaliselt on nii poliitiline eliit, erinevad poliitiliselt aktiivsed rühmad, intellektuaalid kui ka üldsus ajalooliste sündmuste tõlgendamise osas eri meelt. Ei leita ühist keelt selles, missuguse hoiaku peaks tänapäeva poliitika ajalooliste sündmuste uue tõlgendusviisi üldsusesse jõudmise järel võtma. (Nobles 2008, lk3)

Valitsustel ja kodanikel on mitmeid teisigi põhjuseid, miks ajaloolise ebaõigluse teemat vältida ja isegi eitada. Nobles väidab, et poliitikud paluvad avalikult vabandust vaid juhul, kui ollakse vähemusrühma nõudmistega päri ja usutakse, et vabandus võiks viia parema tulevikuni. Poliitikute toetus vabanduse suhtes sõltub seejuures poliitiku ideoloogiast, kuna see määrab ära, kuidas poliitik enda jaoks ajalugu interpreteerib. Samuti oleneb ideoloogiast see, millised moraalsed kohustused antud ideoloogiat järgides kaasas käivad. Riigitegelaste toetus on väga oluline, ent sageli mitte piisaval määral väärtustatud. (Nobles 2008, lk x)

Mõistetavalt ei ole poliitvabanduste tegemine valitsusele kerge ülesanne. Seda enam, kui vabandust ei pea paluma parasjagu ametis oleva valitsuse tegude, vaid eelneva valitsuse moodustanud kolleegide tehtud vigade pärast. Vahel võtab poliitiline eliit ise initsiatiivi ja vabandab, aga tavaliselt on vabandus pigem eri gruppide poolt survestamise tagajärg.

Nobles väidab, et suured ideed ja moraalsed otsused on siiski poliitilises elus tähtsal kohal, kuid tuleb hoiduda poliitilise vabanduse ületähtsustamisest eraldivõetuna. Poliitiline vabandus iseenesest ei mõjuta otseselt ei poliitilisi, majanduslikke ega sotsiaalseid kokkuleppeid, vaid pakub õigustusi läbiviidavatele reformidele ja muudab üldsuse arusaama. (Nobles 2008, xi) Selle kõige juures ei tohi ka unustada, et vabanduse mõjususe tagamiseks on vajalik, et tegemist oleks tõsiseltvõetava, aktsepteeritava vabandusega.

(b) Mis tagab vabanduse aktsepteeritavuse?

Vabandamisel on mõju ja mõtte vaid juhul, kui see on mõlema grupi poolt aktsepteeritav. Kuigi näiteks 1970. aastal tegi Lääne-Saksamaa kantsler Willy Brandt spontaanse vabanduse, kus laskus oma külastuse ajal Poolas Varssavi getos põlvedele ja väljendas Saksamaa süüd ja kahetsust holokausti pärast, on tavaliselt ametlik vabandus läbimõeldud ja osapooltega läbi arutatud, et tagada selle maksimaalne tõsiseltvõetavus. (Nobles 2008, lk 6)

Mis peab ühes õiges poliitilises vabanduses olema? Nobles väidab, et iga vabandus sisaldab endas indikaatorit kõlbelisest käitumisest, andes suuniseid, mis on õige ja mis vale. Igapäevaelus adutakse, mis on vabandus. Hinnatakse seda, kui ülekohtu tegija palub vabandust, ning on levinud arusaam, et leppimiseks on oluline vabandust paluda, oma süüd tunnistada ja edasi liikuda.

Vabandus ei pruugi aga mitte alati tähendada automaatset andeks andmist. Vabandus võib olla ka selline, mis teist poolt ei rahulda ning tüli lahendamise asemel õhutab seda. Enesestmõistetavalt on indiviidi tasemel ette tulevad vabandused ja poliitilised vabandused, mis leiavad aset näiteks valitsuste vahel või valitsuse poolt tehtavad vabandused mingitele gruppidele, erinevad, kuid vabanduse põhiolemus on siiski sama. (Nobles 2008, lk x)

Nobles väidab, et vabandus kujutab endast moraalselt hinnangut ja peegeldust sellest, mille pärast vabandus on üldse vajalik ja oodatud, oma süü tunnistamist ja lahenduse väljapakkumist. (Nobles 2008, lk x) Vabandusel on jõud. Seda eristab teistest sümboolsetest žestidest, nagu näiteks monumendid või muud avalikud teadaanded, see, et vabandus mitte ainult ei kinnita ametlike tõlgenduste muutust, vaid ka mõistab moraalselt hukka ning omistab vastutuse kuritegude toimepanijatele.

Lisaks tutvustab vabandus üldsusele ootusi selle kohta, missugust vastutuse võtmist ajaloos tehtu nõuab ning kuigi vabandused suunavad tähelepanu minevikku, on neil mõju ka olevikule ja tulevikule. Igapäevaelus ja poliitikas kasutakse sageli minevikku, tehes sellest lähtuvalt oma hinnanguid ja õigustades oma otsuseid hetke tegevuste ja tuleviku käitumiste kohta. Uue informatsiooni ilmnemisel, peab olema valmis minevikku ümber hindama ning võtma omaks vahel sootuks vastupidised arusaamad, mis mõjutavad meid ka tulevikus. (Nobles 2008, lk 2)

Võrdlevalt Noblesi teooriaga uuritakse käesolevas bakalaureusetöös ka seda, kas ja mil määral läheb Austraalia valitsuse poolt peetud vabandav kõne kokku Hastie teooriaga. Tema teooria järgi koosneb hea vabandus viiest osast, mida vabandav kõne peaks sisaldama. Nendeks on:

- (1.) sõna vabandust ja/või vabandust paluma (*sorry* või *apologize*)
- (2.) avaldus, mis näitab süü aktsepteerimist ja vastutuse võtmist
- (3.) seletus sooritatud tegevusele

(4.) hüvituse pakkumine

(5.) lubadus, et selline teguviis ei kordu enam kunagi. (Hastie 2009, lk 706)

(c) Millised riigid on juba ülekohtu pärast vabandust palunud?

Uuringud poliitiliste vabanduste kohta on küll veel suhteliselt piiratud, ent nende mõjujõudu ja poliitilist tähtsust hakatakse üha rohkem märkama. Ametlikke vabandusi on sellegipoolest teinud poliitikud üle maailma. Poliitilise vabanduse on teinud näiteks endine Ameerika Ühendriikide president Bill Clinton orjastamise ja meditsiinilise eksperimenteerimise pärast. Ameerika senat palus 2005. aastal vabandust ka ajaloolise kuritegude pärast ning veel varem, juba 2000. aastal oli seda teinud ka Ameerika Ühendriikide indiaaniafääridega tegelenud asutus. (Nobels 2008, lk 7) Põliselanikele osaks saanud ülekohtu pärast on vabandust palunud ka Uus-Meremaa ja 1998. aastal tegi seda oma riigi põliselanike ees Kanada. (Nobles 2008, lk xi) Vabandatud on näiteks Teise maailmasõja ajal korda saadetud tegude eest. Seda on teinud ka demokratiseeruvad riigid, kes samuti vabandavad minevikus sooritatud tegude eest. Mõlemal juhul on eesmärk sama – soovitakse parandada suhteid kahe osapoole vahel. (Nobles 2008, lk 1) Sama moodi on nõudnud ametlikke vabandusi põliselanikud nii Austraalias, Uus-Meremaal kui Kanadas. Nobles väidab, et nende gruppide puhul on motivatsioon nii vabanduse nõudmise kui pakkumise osas ebaselgem. Seda seetõttu, et need teod on toimunud kaua aega tagasi ja aja möödumise tõttu on nõ vigade parandust teha rakse kui mitte võimatu. (Nobles 2008, lk 2)

Nobles analüüsib oma raamatus 72 vabandust, mille hulgas pea pooled on esitanud riigipead. Nendest omakorda pea pooled on seotud Teise maailmasõjaga ning tehtud 1990-ndatel. Ka religioossed asutused, eriti katoliku kirik, on märkimisväärselt palju vabandusi esitanud. Ta mainib sedagi, et väga palju on vabandusi, mida ei ole ei küsitud ega antud, ent palju on ka vabandusi, mida on küsitud, aga vabandamisest on keeldutud. Näiteks Türgi valitsuse keeldumine vabanduse palumisest Armeenia genotsiidi pärast. (Nobles 2008, lk 4)

1.2.2 Heastamisprogrammid

Käesolevas peatükis räägitakse lähemalt heastamisprogrammidest. Seletatakse, mida heastamisprogramm tähendab, tuuakse näiteid riikidest, kus seda on kasutatud ning uuritakse, kui laialdaselt on see heastamispoliitika vorm kasutatud.

Ajaloolise ebaõigluse tunnistamine ja rahvusliku ajaloo interpretatsioon, mis keskenduks ebaõiglusele on põliselanike puhul nende põhiliseks nõudmiseks. Seeläbi soovitakse saavutada kultuuri, majanduse ja poliitilise autonoomsuse taastamine. (Nobles 2008, lk 145) Selle realiseerumiseks ongi tarvis heastamisprogramme. Heastamisprogrammid on sellised endise koloniseeriva riigi valitsuse poolt läbiviidavad programmid, mis aitavad põliselanikel end oma maal taas võrdväärseks tunda. Heastamisprogrammide laiem eesmärk on, et need loovad vundamendi pikaajaliseks ja kestvaks enesemääratluseks (Contassel, Holder 2008, lk 471)

Ametlikud vabandused on vaid üheks viisiks, kuidas leppimisprotsessi soodustada. (Contassel, Holder 2008, lk 469). Barkan väidab, et poliitilised vabandused viivad sageli selleni, et probleem jõuab laiemale üldsusele ja süü tunnistamiseni ning loob aluse materiaalseks heastamiseks ja žestideks. (Barkan 2000, lk 318) Leppimine soodustab küll ühise tuleviku kujunemist, ent selleks, et ühise tuleviku suunas edasiliikumine toimiks, on oluline mõlemapoolne aktiivne osalus vaenujalal olnute poolt. Leppimise tuumaks on ühiskonna valmisolek ühiseks tulevikuks ja see ei tähenda mitte ainult ajaloolise ebaõigluse tunnistamist ja selle eest andestamist. Tuleb luua strateegiad, kuidas kolonisatsioonisüsteemi poolt kahjustatud suhteid parandada ning seejuures minevikku mitte unustada, vaid vabandada ja andestada ning seeläbi jõuda olukorda, kust on võimalik koos edasi liikuda. (Rigby 2001, lk 12)

Selleks, et põliselanikud ja kolonisaatorid omavahel lepiksid ja koos ühise tuleviku suunas liiguksid, on sarnase olukorraga silmitsi seisvates riikides kasutatud mitmesuguseid leppimist (*redeem, remedy*) soodustavaid programme. Need võivad, ent ei pea tingimata hõlmama endas rahalist kompensatsiooni. Samas selleks, et head programmi luua, on riigil siiski vaja eraldada raha, kuna mõistetavatel põhjustel on ilma rahalise toeta tavaliselt heastamisprogrammi läbiviimine keeruline. Raha väljakäimine võib osutada mõne riigi jaoks takistuseks, mis võib olla ka põhjuseks, miks ei ole see heastamispoliitika variant nii levinud, kui seda on poliitiline vabandamine.

Nagu öelnud on erinevaid heastamisprogramme kasutatud erinevais maailma paigus. Näiteks asutas Uus-Meremaa parlament 1975. aastal *Waitangi Tribunal*'i. Selle algne mõte oli tekitada platvorm, kus maooridel oleks võimalik oma nõudmisi ja kahju, mis maooridele kuningriigi poolt tekitatud oli, ühiskonnale teadvustada ja võimalikke lahendusi pakkuda. (Fleras, Spoonley 1999, lk 74).

Kuigi tribunal oli kõike muud kui perfektne ja saavutas oma esimesel üheksal tegevusaastal väga vähe, hakkas see lõpuks 1983. aastal siiski tulemust tooma, näidates Uus-Meremaa ühiskonnale ajalugu esmakordselt maooride vaatevinklist. (Oliver 2001, läbi Nobles 2008, lk 82) Tribunal aitas maooride olukorra paranemisele palju kaasa, kuna viis teadmise ajaloolisest ebaõiglusest suurema ühiskonna osani (Nobles 2008, lk 82). See on mänginud suurt rolli Uus-Meremaa ühiskonna harimisel ajaloolise ülekohtu teemadel.

Ka heastamisprogrammide suhtes võib leida erinevad teoreetilisi lähenemisi: Ajaloolane Elazar Barkan ei pea nii oluliseks mitte materiaalist lähenemist vaid pigem mittevaralist, hingelist lähenemist (Barkan 2000, lk 318). Ta leiab, et selline materialistlik heastamine, kus hüvitamise all peetakse silmas peamiselt vaid rahalist hüvitamist, on tänapäeva kapitalistlikule ühiskonnale omane. Keskendutakse majanduslikule kahjule ja vaid väga vähestel juhtudel pööratakse tähelepanu muudele põliselanikke vaevavatele aspektidele nagu (poliitilise) võimu ja isikliku vabaduse kaotus, samuti kultuurilise identiteedi ja/või inimõiguste kaotusele. See on Barkan'i arvates õigustatult üks riikide heastamiskatsete puudusi, millele sageli piisavalt tähelepanu ei pöörata. Siiski, meie ebatäiuslikus maailmas aktsepteeritakse seda, et materiaalsust tähtsustatakse ja hingevalu üritatakse rahaga leevendada. (Barkan 2000, lk 318)

Hoopis teine lähenemine on Torpey'l, kes leiab, et riikide poolsest heastamisest rääkides, on materiaalse kahju korvamine igati õigustatud ja vajalik. Tema arvamusel on põliselanikepoolsed maa tagastamise nõuded ja õigus kontrollida oma loodusressursse (kalastamisõigus jne) vajalik, kuna see tagab aborigeeni kogukondade majandusliku elujõu. (Torpey 2003, lk 15)

1.2.3 Hüvitised

Üldises pildis rääkides tähendab hüvitamine rahalist või materiaalist kompensatsiooni mingi minevikus tehtud vea eest. (Torpey 2003, lk 3) Virginia Woolf on öelnud, et 5.märtsil 1997 muutus maailma moraalsus, et mitte öelda terve inimloomus. Nimelt süüdistati Šveitsi kasu

saamises juutide kannatustelt Teise Maailmasõja ajal. Et oma Šveits, et kavatseb maha müüa suure osa oma kullast, et luua viie miljardi suurune humanitaarfond. Fond oli mõeldud selleks, et kogutud raha jagada laiali holokausti ohvritele, kes kaotasid Teise Maailmasõja ajal šveitsi pankades oma raha. Ent selle veelgi laiem eesmärk oli soov leevendada ajaloolist ebaõiglust üldisemalt. Üllatuseks ei ole mitte ainult see, et Šveits raputas selle sammuga kogu finantsmaailma, kuna põhjustas kulla hinna üldise languse, vaid ka see, et isegi stabiilsed, vastutustundlikud ja konservatiivsed šveitsi pankurid, olid nõnda radikaalse otsuse poolt. Lisaks sellele, et esimest korda tuli kõne alla ajaloolise ebaõigluse eest tehtav hüvitis, näitas see maailmale, et moraalsed teemad on rahvusvahelisel tasandil väga oluliseks muutunud. (Barkan 2000, lk xiv)

Ka Nobles on öelnud, et ilma kompensatsioonita võib vabandus jääda tühipaljaks sõnakõlksuks (Nobles 2008, lk x). See tähendab, et inimeste ees küll vabandatakse sooritatud ülekohtu eest, aga sõnadele peavad järgnema ka teod ja sellise olukorra puhul nõuavad teod raha. Tema arvates oleks see enesestmõistetav, et kui riik tunnistab oma süüd ja vabandab näiteks maa äravõtmise eest, siis pärast seda tuleks ka maa oma tegelikele omanikele tagastada või maksta selle eest kompensatsiooni. Samas ei maksa arvata, et ametlik vabandus tähendab automaatselt rahalist hüvitist. Ametlik vabandus vaid selgitab, miks hüvitised on asjakohased, samuti on neil võime reformuleerida riigi poolt väljajagatavaid fonde. (Nobles 2008, lk 35)

Osa põliselanike strateegiast on see, et enne igasuguseid arutelusid suhete parandamise kohta peab toimuma materiaalne hüvitamine – vajalik on kodumaa tagasiandmine ja/või rahaline kompensatsioon. (Corntassel, Holder 2008 lk 470). Nõnda väidabki Taiaiake Alfred, et ilma massiivsete hüvitisteta, mille sisse loeb ta maa ja raha tagastamist ning teisi toetuse viise kompenseerimaks minevikus tehtud kahju ja jätkuvat ebaõiglust, mis põliselanike suhtes kasutatakse, on ka heastamine ise üks ebaõigluse vorm. (Taiaiake 2005, läbi Corntassel, Holder 2008, lk 470)

Vahel võib olla ka nii, et põliselanikud lihtsalt soovivad, et valitsus kannaks hoolt nende mure eest ning vabandust isegi ei mainita. (Nobles 2008, lk x) Ent sellisel juhul on oluliselt raskem nõ hingeline heastamine. Rahaline hüvitis tundub küll tihtipeale rahuldavam, ent samas on see ka keerulisem, kuna, kuidas teha kindlaks, kui palju peaks maksma raha tagasi selle eest, et inimese elu on ära rikutud? Samuti on teada ka see, et sellised kodumaa tagasiandmise nõuded jäävad väga tihti riikide heastamispoliitika programmidest välja (Corntassel 2008, lk 471).

2. AJALOOLINE RÕHUMINE JA HEASTAMISPOLIITIKAD AUSTRALIAS

Käesolev peatükk räägib ajaloolisest rõhumisest, mis Austraalias on toimunud ning heastamispoliitikatest, millega üritatakse olukorda parandada.

2.1 Ajalooline rõhumine ja hetkeolukord Austraalias

Sellest ajast peale, kui kolonisaatorid esimest korda Austraalia pinnale astusid, keeldusid nii Suurbritannia võimud kui ka Austraalia valitsus aborigeene¹ tunnustamisest. Austraalia kuulutati välja kui „*terra nullius*“, mis andis Eurooplastele õiguse maad ja sealseid põliselanikke ekspluateerida. Mingeid kokkuleppeid põliselanike kogukondadega ei tehtud, ei tunnustatud ka ühtegi omandinõuet, ega tehtud mingeid mõõndusi selles suhtes, et Austraalia põliselanike kogukondadel oleks jäänud võimalus püsijäämiseks. Aborigeenid lükati sõna otseses mõttes kõrvale ja kui nad üritasid vastu hakata langes neile osaks karistus. Osad põliselanikest leidsid töökoha kolonisaatorite juures teenrina, osad põgenesid maa äärealadele. Paljud neist hukkusid. Esines vaid üksikuid kogukondi, kes suutsid oma traditsioonilist eluviisi jätkata, ent pidid selleks samuti põgenema kaugele eemale valgetest kolonisaatoritest. (Reynolds 1987, läbi Thompson 2003/4 lk 1)

Perioodil 1910-1970 eemaldati aborigeenide peredest lapsed, kelle veri oli valge rassiga segunenud (*half-casted*). Valitsuse korraldusel eemaldati üks kümnest aborigeeni lapsest vägivaldselt oma pere juurest. Sellist teguviisi põhjendati sellega, et nendele lastele oleks parem kui nad kasvaksid üles nagu valged („*white ways*“), ent sageli langesid aborigeeni lapsed peredest eemaldamise tõttu hoopis kuritarvitamise ja ahistamise ohvriks. Sellest said trauma nii lapsed kui perekonnad tervikuna. Veelgi enam, traumeeritud sai kogu aborigeeni ühiskond. Lapsi, kes peredest eemaldati, nimetatakse tänapäeval „varastatud generatsiooniks“ (*Stolen Generation*). Kolonisaatorid ei piirdunud vaid nimetatud kuritegudega, lisaks maa ja muude ressursside äravõtmisele ja laste eemaldamisele, toimusid Austraalias ka aborigeenidele tapatalgud ja seda kuni 20.sajandini. (Mellor, Bretherton jt 2007, lk 12)

¹ Olgu mainitud, et Austraalias on kahte sorti põliselanikke, kelleks on aborigeenid ja *Torres Sait Islanders*, ent antud töö raames kasutatakse ühtset mõistet aborigeenid (ATSIC 1998).

Lisaks sellele ei tunnustatud Aborigeene kuni 20. sajandi keskpaigani ja ka *terra nullius* kadumistest ei ole praeguseks palju aega möödas. 1992. aastal leidis Austraalia kõrgem kohus et Suurbritannia ja Euroopa kolonisaatorid ei ole siiani kustutanud võlga põliselanike ees – aborigeenid ei ole tagasi siiani saanud neile kuulnud maad. Otsuse tulemusel *terra nullius* annulleeriti. (Thompson 2004, lk 2) Paari viimase aastakümne jooksul on olukord põliselanike jaoks siiski paremuse suunas liikunud ning arengud poliitilises ja õiguslikus elus on sundinud valgeid austraallasi oma minevikus tehtud vigu tunnistama. (Thompson 2004, lk 2) Siiski pole see viinud olukorra lahenemiseni.

Kuigi ka teistes Briti koloonia maades pole põliselanikesse algusest peale hästi suhtutud, eristub Austraalia teistest sarnase probleemiga tegelevatest riikides nagu Uus-Meremaa ja Kanada, kuna ainukese riigina ei laskunud Austraalia keskvalitsus mitte mingisugusesse läbirääkimisprotsessi, ega lubanud põliselanikele mitte mingisugust omavalitsust. (Nobles 2008, lk 9). Hoolimata sellest, et erinevate riikide põliselanikel on tulnud palju kannatada, on enamike statistikate järgi Austraalia olukord võrreldes teiste sarnases olukorras olevate riikidega halvem. (Doyle 2011, lk 22)

Hetkeolukord Austraalias:

Aborigeenide ja valgete austraallaste vahel valitseb suur sotsiaal-majanduslik lõhe. Seda näitavad nii põliselanike madalamad tervisenäitajad (oodava eluea pikkus võrreldes valgete austraallastega on 17 aastat lühem), suur tööpuudus (umbes 3 korda kõrgem kui teistel ühiskonnaliikmetel) ning ka madalam hariduslik tase ning halvemad elamistingimused. (Behrendt 2008)

Alles 19. sajandi lõpus hakkas väike osa inimestest aborigeeni õigustest rääkima ja 1930.aastatel toimusid mõningad aktivistide poolt korraldatud protestid, mis nõudsid aborigeenidele paremaid tingimusi. Siiski ei toimunud midagi märkimisväärt kuni Teise maailmasõja lõpuni. Aborigeenid pidid ootama kuni 1967. aastani, enne kui toimus referendum ning rohkem kui üheksakümne protsendiga toetati aborigeenide kodakondseks saamist. Siiski ei tähendanud see automaatselt võrdset staatust valgete austraallastega. Kuigi teoorias näis kõik korras olevat, oli kodakondsuse kinkimine siiski vaid üheks väikeseks etapiks pikal teel võrdsuse poole. (Mellor, Bretherton jt 2007, lk 14) Põliselanikud on nõudnud ajaloolise rõhumise eest heastamist, sealhulgas ka vabandamist. Avalikus sfääris ei tehtud seda aga enne 2008. aastat, kuna pikka aega oli võimul peaminister, kes ei pidanud aborigeenide ees vabandamist vajalikuks sammuks. Toonaste kolonisaatorite ja põliselanike

vahelised suhted on siiani teravad, siiani on näha rassismi ja vimma. Ning võib ka öelda, et Austraalias oli kuni erinev ajalookäsitlus. Näiteks aborigeeni laste vägivaldset äravõtmine oli aborigeeni kogukondadele suur kuritegu, oli toona valgete austraallaste jaoks nendele lastele heateo tegemine, kuna usuti, et neil on parem kasvada nii nagu valged ja ametlikult võeti nad vanemate juurest ära selleks, et neid tsiviliseerida. (Cunneen 2005, lk 60)

Heastamispoliitikate rakendamine on Austraalia puhul relevantne, kuna kolonisaatorite vägivallatsemine on jätnud põliselanikud halba olukorda. (Mellor, Bretherton jt 2007, lk 12)

2.2 Heastamispoliitikate rakendamine Austraalias

Austraalias on kasutatud mitmeid erinevaid heastamispoliitika vorme. Käesolevas peatükis leitakse vastus järgnevale uurimusküsimusele: Mida ütleb Austraalia juhtum antud võrdleva spektri taustal?

Alates 1960. aastates hakkas toimuma muutus põliselanikesse suhtumises. Selle resultaatina said aborigeenid Austraalia kodakondsuse. Heastamispoliitika rakendamine algas alates 1972. aastast kui hakati mõtlema, kuidas aborigeenidele materiaalseid ja kultuurilisi kahjusid korvata. Siinkohal on oluline nentida, et muutus ei olnud seotud ainult Austraalia endaga, vaid olukorra muutuses mängis olulist rolli üleüldine inimõigustega tegelemise suurenemine teistes arenenud demokraatias. Barkan väidab, et ülemaailmne inimõiguste tähtsuse tõus on aidanud luua soodsa konteksti heastamispoliitikate rakendamiseks. Rahvusvahelise moraalsuse tõus ning poliitilised kokkulepped on suuresti mõjutanud neid heastamispoliitikaid, mida kasutatakse selleks, et Austraalias valitsenud ajaloolist ebaõiglust leevendada. (Barkan 2000, lk 233) Esimest korda Austraalia ajaloos tunnustati Austraaliat multikultuurse ühiskonnana ning aborigeenide kultuur sai Austraalia rahvusluse oluliseks osaks. (Barkan 2000, lk 235)

Töö mahu limiidi tõttu ei ole võimalik kõiki heastamispoliitikaid ette lugeda, ent siinkohal tuuakse mõningad näited, kuidas Austraalia neid poliitikaid kasutas. Nii siis hakati alates 1972. Tutvustama valitsuse poolt programme, mis pidid aborigeenide elu paremaks muutma. Samal aastal loodi eraldi osakond aborigeenide juhtumiga tegelemiseks *Commonwealth Department of Aboriginal Affairs*, mille uueks nimeks sai 1990. aastal *Aboriginal and Torres Strait Islander Commission*. (ATSIC 1998, lk 13)

1990-ndatel toimus Austraalias uus areng. Langetati *Mabo v. Queenslandi* otsus, loodi Aborigeeni lepitamise komitee (*Council for Aboriginal Reconciliation*) ja Inimõiguste ja võrdsete võimaluste komitee (*Australian Human Rights Commission*), mille raames loodi raport, nimega „Tooge nad koju“ („*Bringing Them Home*“), mis kõik oli loodud ajendatuna aborigeenide soovist, et kodanikuõigused ümber mõtestataks. „*Bringing Them Home*“, pakkus välja 54 soovitus, millest üks nõudis ka vabandusi ja minevikus tehtud vigade tunnustamist. (Nobles, 2008, lk8).

Kui rääkida sellest, kuidas austraalia ühiskond on aborigeenidesse suhtunud, siis nagu tavaliselt on ka selle teema puhul pooldajaid ja vastuseisjaid. Pooldajad võtavad aborigeene kui Austraalia unikaalsust ja aktsepteerivad multikultuursust. Ent on ka vastuseisjaid, kes aborigeene Austraalia kultuuri osana ei aktsepteeri ning ei taha ühtselt aborigeenidega ühiskonnast midagi kuulda. Eriti tugevalt tuli see välja üheksakümnendate keskpaigas. (Barkan 2000, lk 235)

2.2.1 Poliitilised vabandused Austraalias

Käesolevas peatükis analüüsitakse Austraalia näidet punktis 1.2.1 välja toodud poliitilise vabaduse teooriaga kõrvutades. 1998. aastal tegi Austraalia uurimuse, kus analüüsiti erinevate riikide kogemust põlisrahvastega ning ka seda, kas põlisrahvaste ees on vabandatud või mitte. Leiti, et Kanada, Uus-Meremaa ja Ameerika Ühendriigid on vabandanud. (Nobles 2008, lk 36) Sellest hoolimata ei pidanud Austraalia valitsus veel aastaid vajalikuks vabandada.

Ignorantsus aborigeenide vabandusnõuete suhtes kestis kaua. Põhjuseks toodi, et vabandus annaks selge märgi aborigeenide nõudmistega leppimiseks, mis tundus ilmselt Austraalia valitsusele liiga suure väljaminekuna. Samas on leiboristid olnud aborigeenide nõuetele avatumad. 1970. aastatel tehtigi leiboristide valituse poolt mõned edusammud. Esimest korda toetas valitsus aborigeenide enesemääratlemist, samuti toetati seadusi rassilise diskrimineerimise kaotamiseks ja suurendati oluliselt ka valitsusepoolset finantseerimist seoses põliselanike teemadega. Põliselanike teemadega ei tegeletud mitte sellepärast, et valitsus ei olnud probleemidest teadlik, vaid seepärast, et need teemad olid valimiste mõttes marginaalsed, kuna vaid väike protsent rahvastikust oli teemast huvitatud (Nobles 2008, lk 20). Veel aastal 2007 ignoreeris Austraalia peaminister Howard aborigeenide palveid kokkulepete ja tunnustamise suhtes ning keeldus ametlikust vabandusest. (Nobles 2008, lk 20)

Siiski hakkasid muutused ühiskonnas tasapisi toimuma. Austraalia kunagine peaminister Paul Keating on öelnud, et ta ei ole iial varem olnud nõnda veendunud, et aborigeenidega tuleb leppida, et saavutada rahu (*to make place right*). Ka Tony Hall on öelnud, et kuigi vabandamine pole kerge, on see õige asi mida teha. (Nobles 2008, lk 21) Käesolevas peatükis analüüsitaksegi Austraalia näidet punktis 1.2.1 välja toodud poliitilise vabaduse teooriaga kõrvutades.

Kuigi 1997. aastal ilmunud raport „*Bringig them home*“ („Tooge nad koju“) üheks peamiseks soovitusel aborigeenide ja sisserännanud austraallaste vahelise suhete soodustamiseks oli just nimelt poliitiline vabandus, muutus see reaalsuseks alles 11 aastat hiljem: 13. veebruaril 2008.aastal. Seda seetõttu, et toonane peaminister John Howardil oli kõikumatu arusaam, et vabandamine on ebavajalik (Nobles 2008, lk 125). Austraalia toonane olukord ilmestab hästi Nobles'i väidet, et poliitikute arusaam on antud teema puhul väga oluline, kuna ilma nendepoolse heakskiiduta ei juhtu midagi. (Nobles 2008, lk xi).

Päev, mil vabandati, oli oluline kogu Austraalia ühiskonnale. Inimesed läksid kohale Austraalia pealinna Canberrasse, et jagada seda hetke ja olid koos põliselanikega liigutatud peaministri kõnest. Suur osalus näitas enneolematult suurt toetust ka laiemale kogukonnale. Tähtis on ka see, et enne peaministri kõnet oli vaid 30% austraallastest vabandamise poolt, ent pärast vabandamist olid pea-aegu 70% inimestest vabandamise suhtes positiivselt meelestatud. (Behrendt 2008)

Videost, kus peaminister Rudd vabandab aborigeenide ees, on selgelt näha, et kohaletulnud rahvas võttis vabanduse väga hästi vastu. Kollektiivne süütunne on võimas motivaator vabandusteks ja teisteks püüeteks tehtud vigasid parandada. Sotsiaalse identiteedi teooria sotsiaalpsühholoogias ütleb, et kui inimene identifitseerib end grupi liikmena ja aktsepteerib seda, et antud grupp on vastutav kuritegude eest teise grupi inimeste vastu, tunneb inimene end süüdi, olenemata sellest, et tema ise ei ole midagi halba teinud. Aktsepteerida tuleb nii halba kui head. Sama teooria räägib ka, et inimesed naudivad palju meelsamini kollektiivset uhkust – nagu Olümpia või Eurovisiooni võit – kui patustamist. (Branscombe and Doozeje 2004, läbi Nobles 2008, lk 21) See teooria annab vastuse sellele, miks inimesed Austraalias olid pärast vabandamist eufoorias.

Teooria ütleb, et süütunne on taju, et oled tehtu eest vastutav, samas sageli ületab uhkus ja süütunde. Kunagine Austraalia peaminister Howard on õigustanud on vabandamisest keeldumist nii esimese variandiga, öeldes, et selle generatsiooni Austraallastelt ei peaks

nõudma, et nad võtaksid omaks süü ja etteheited selliste mineviku tegude eest, mille üle neil puudus kontroll. Uurijad ongi selgeks teinud, et inividid, kes ei arvanud, et nende grupp oli vastutav aborigeenidele põhjustatud ebaõiglus eest, ei tundnud ennast süüdi ega olnud ka vabanduse suhtes toetavad. (Nobles 2008, lk 22)

Vabandamise olulisus seisneb selles, inimeste arusaam ajaloost on mõjutatud erinevatest aspektides, peamiselt sellest, kuidas neile on ajalugu kujutatud. Austraalia ühiskond mõistis ajalugu nõnda nagu neile oli seda kujutatud, ent sündmuste ja seeläbi kogu ajaloo ümber mõtlemise tulemusel on tulnud ajalugu ümber kirjutada. Selleks, et ümber mõeldud ajalugu laiemale ühiskonnale tutvustada, on parim viis teha ametlik vabandus. (Nobles 2008, lk xi)

Endise Austraalia peaministri Kevid Rudd'i ametliku vabanduse analüüs

Nagu juba peatükis 1.2.1 mainitud, koosneb hea vabandus Hastie järgi viiest komponendist. Käesolevas osas analüüsitakse, kas Kevin Rudd'i ametlik vabandus on Hastie järgi hea vabandus. Järgnevalt on toodud viis komponenti, mis Hastie järgi peaksid olema heas ametlikus vabanduses ning iga punkti juurde on toodud näide Kevin Ruddi 2008. aastal peetud kõnest.

(1) ametlikus vabanduses peab olema sõna vabandust (sorry või apologize)

Kevin Ruddi poolt peetud kõnes on kasutatud sõna vabandust - „sorry“ üheksal ja sõna „apology“ kolmeteistkümnel korral. Näiteks vabandatakse kõnes aborigeenidest laste eemaldamise eest nende perede ja kogukondade juurest. Ta ütleb, et vabandab nii enda kui Austraalia riigi peaministri nimel kui ka Austraalia valitsuse nimel. (Rudd 2008, lk 169)

(2) avaldus, mis näitab süü aktsepteerimist ja vastutuse võtmist

Samuti on toonase peaministri kõnes olemas süü aktsepteerimine. Rudd räägib oma kõnes inimestest, kes on saanud tugevalt kannatada, kuna valitus on nõnda otsustanud. Ta nendib kõnes, et tänasest on minevikus sooritatud ebaõigluse salgamine, ümberlükkamine ja vabanduse edasilükkamine lõpule jõudnud. Ta adub, kuidas aborigeenide poolt kirja pandud lood suurest ebaõiglusest lausa kisendasid ametliku vabanduse järele, mida aga kalk ja tõrges valitsus oli senini keeldunud tegemast. (Rudd 2008, lk 168) Samuti lisab ta, et kuna valitus tegi seadusi, mis käskisid neid halbu tegusid teha, on nendes tegudes süüdi vaid valitsus, mitte need, keda sunniti neid tegusid läbi viima. (Rudd 2008, lk 169)

(3) juhtumi seletus/ülevaade

Rudd teeb oma kõnes vabanduse suhtes skeptilistele inimestele kahtlevatele, ülevaate, miks ametlik vabandamine on oluline. Selleks toob ta rahva ette faktid selle kohta, kuidas 1910-1970 kuni 30% aborigeenilastest oma peredest eemaldati ja kuidas selle kõige taga oli valitsus.

(4) hüvituse pakkumine

Rudd ei maini oma kõnes küll otseseid hüvitusi, ent seda teemat siiski puudutatakse. Rudd avaldab oma kõnes, et probleemi hakatakse lahendama laste kaudu. Lubatakse, et iga 4-aastane aborigeeni laps, ka äärealadel, saab korraliku hariduse, milleks luuakse uued haridusvõimalused. Samuti võimaldatakse korralikku tervishoiusüsteemi ka äärealadel.

(5) lubadus, et selline teguviis ei kordu enam kunagi. (Hastie 2009, lk 706)

Kevin Rudd ütleb kindlameelselt, et minevikus toimunud ebaõiglus ei tohi enam iialgi korduda. Ees ootab tulevik, kus nii aborigeenid kui mitte-aborigeenidest austraallased töötavad koos selle nimel, et tõsta aborigeenide oodatavat eluiga ja läbi selle likvideerida suur oodatava eluea vahe aborigeenide ja valgete austraallaste vahel. Lisaks töötatakse selle nimel, et terav erinevus hariduslikus ja majanduslikus olukorras kaoks.

Rudd'i poolt tehtud ametlik vabandus on kooskõlas ka Nobles'i teooriaga, mis väidab, et ametlik vabandus peaks kinnitama toetust uutele vaadetele rahvusliku kuulumise ja ajaloo kohta, asendades samal ajal iganenud arusaamad. Rudd'i kõnes olid ka Nobles'i poolt välja toodud moraalset hinnangut ja peegeldust sellest, mille pärast vabandus on üldse vajalik ja oodatud, oma süü tunnistamine ja lahenduse väljapakkumine. (Nobles 2008, lk x) Oluline on ka Nobles'i poolt välja toodud demokraatlikku ühtsuse suurenemine ja oleviku adekvaatsem mõistmine. (Nobles 2008, lk3)

Kuigi Hastie arvab, et ametlikus vabanduses tuleks pakkuda ka hüvitust (Hastie 2009, lk 706), arvab Nobles, et poliitiline vabandus iseeneses ei peagi mõjutama otseselt ei poliitilisi, majanduslikke ega sotsiaalseid kokkuleppeid, vaid pakkuma õigustusi läbiviidavatele reformidele ja muutma üldsuse arusaama. (Nobles 2008, xi)

Kahjuks on selgunud, et kuigi Rudd'i poolt tehtud ametlik vabandus meeldis inimestele tema siiruse poolest, siis kritiseeriti seda osade aborigeenidest liidrite poolt, kuna konkreetne arutelu heastamisprogrammide ja hüvitiste kohta puudus (Corntassel, Holder 2008, lk 478).

2.2.2 Heastamisprogrammid Austraalias

Käesolevas peatükis räägitakse, milliseid heastamisprogramme on Austraalias kasutatud. Austraalias on aborigeenide olukorra parandamiseks kasutatud erinevaid heastamisprogramme. 1991 aastal viis Austraalia parlament sisse seaduse, mis viis ellu kümne aastase heastamisprogrammi, mida aitas hõlbustada Aborigeeni Heastamisprogrammi Nõukogu (*Council for Aboriginal Reconciliation* CAR). Nende aastatega on identifitseeritud paljud heastamisprogrammi osad nagu põliselanike, põliselanike tunnustamine üldiselt, nende kultuuri tunnustamine, samuti ühiskonna harimine suhte kohta aborigeenidega ja ajaloolise rõhumise teemal. Oluliseks peeti ka põliselanike ühiskonna arengut, läbi kohalikul tasandil toimuvate heastamisprogrammide arendamise. Muidugi ei tohi unustada ka sotsiaalmajanduslikku mahajäämust hariduses, tervise ja majapidamise suhtes. (Agius et al. 1999 jt, läbi Gunstone 2014, lk 75) Selle programmi fookuses on olnud kohalike kogukondade areng. Läbi on viidud selliseid asju nagu õpiringi programm (*Study Circle*), koostatud on mitmeid vabanduse raamatuid (Sorry Books) ja muud sarnast. (Gunstone 2009, läbi Gunstone 2014)

Aastatel 1996 - 2007 kui Austraalia peaministriks oli John Howard kasutati aborigeenide olukorra parandamiseks nii-öelda praktilisi heastamispoliitikaid. Nagu nimi viitab, ei olnud selle raames plaanis midagi emotsionaalset – nagu näiteks riigipoolne ametlik vabandamine. Selle asemel keskenduti konkreetsetele näitajatele nagu haridus, tööhõive, tervis, majapidamine. Selle poliitika kohaselt oli vabandamine ja põliselanike õiguste eest võitlemine liiga abstraktsed teemad, et nendega oleks mõttekas tegeleda. Howardi idee praktilisest heastamisest küll tunnustas minevikus tehtud vigu mingil määral, aga näiteks maade tagasiandmine ja vabandamine ei kuulund selle poliitika juurde. Howard väitis, et poliitikat saab muuta ka ilma vabandamiseta. Kuigi põhiline, mida aborigeenid soovivad ongi vabandus, kuna see mõjutaks poliitika sisu ja suunda, mitte lihtsalt ei survestaks poliitiliste muutuste tegemist. Enamik Austraalia aborigeenidest aktivistidest väidab, et enesemääratlemise ja otsustusõiguse andmine ning autonoomsus on nende jaoks kõige olulisem. (Nobles 2008, lk 124)

Kuna Howardi heastamispoliitikas puudus väga oluline heastamispoliitika osa, milleks on ametlik vabandamine, hinnati seda moraalselt tühjaks. Howard aga õigustas oma teguviisi sellega, et riiklik heastamispoliitika peab andma rohkem kui seda on tunnustus minevikus tehtud vigade eest. Heastamispoliitikal pidi tema arvates olema kindel siht tuleviku suunas.

Ent aborigeeniliidrid ja nende toetajad tahavad, et just moraalsus oleks heastamispoliitika keskmes. (Nobles 2008, lk 126)

See niiöelda „praktiline heastamine“ vähendas aborigeenide olukorra paranemist kuna keskendus vaid kindlatele karakteristikutele nagu haridus, tööhõive, tervis ja majapidamine. Ent see, kas antud poliitika rakendamine osutus õigustatuks või mitte, oleneb suuresti sellest, kes mõõtmisega tegeleb. Pole üllatav, et valitsus väitis toona, et selline praktiline poliitika oli õigustatud ja tõi oodatud tulemuse. Valitse poolt tehtud ametlikus teadaandes väideti, et tõestus selle kohta, et antud heastamispoliitika on korda läinud, on see, et riik tegi aastatel 2001-2002 suuremaid väljaminekuid (75 miljonit dollarit paigutati aborigeenide kodude parandustöödeks ja väljavahetamiseks) ning valitsus tutvustas põliselanike tööjõu poliitikat, mis pidi tõstma väikefirmade osakaalu ja looma aborigeenide seas uusi töökohti. (Australian Commonwealth Government 2002, läbi Nobles 2008, lk 126)

Austraalias valitsuse komitee soovitas aborigeenidele ametlikku vabandamist. 1993. aastal esitasid riikliku järelepärimise leiboristid eesotsas Michael Lavarch'iga ja volitas Inimõiguste ja võrdsete võimaluste komitee (HREOC) uurima Austraalia riigi poliitikat 1910-1970, mis lubas eemaldada pool segaverelised Aborigeeni lapsed oma perede juurest. HREOC töö resultaatina valmis raport „*Bringing Them Home*“ (tooge nad koju), mis sisaldas endas 54 soovitusi, milles üks näeb ette ka vabandamist ja tunnustust vabariigi ja osariikide parlamentide poolt. (Nobles 2008, lk 8)

1997. aasta mai kuus avaldati Austraalia inimõiguste ja võrdsete võimaluste komitee poolt läbi viidud riiklik uuring aborigeeni laste eemaldamise kohta oma perede juurest. Selle tulemusel valmis raport „*Bringing them home*“ (tooge nad koju). (Mellor, Bretherton jt 2007, lk12) Austraalia Inimõiguste Komitee sõnul ei lange põliselanikele osaks eriline kohtlemine ainult selle pärast, et nad on põliselanikud. Küll aga on loodud spetsiaalsed valitsuse programmid, mis peaks nende majanduslikku ja sotsiaalset mahajäämust leevendama. Järgnevalt tuuakse mõned näited programmidest, mis on spetsiaalselt aborigeenidele loodud:

- Kogukonna arengu ja töö programm (*Community Development Employment Projects Scheme*) – mis peaks aitama aborigeenide tööturule,
- Aborigeenide meditsiini- ja õigusteenistus (*Aboriginal Medical Services and Aboriginal Legal Services*) – võimaldab tasuta meditsiinilist ja õiguslikku abi

- Põliselanike tööhõive programm (*The Indigenous Employment Programme*) – pakub finantsabi, et aidata luua töökohti ja väljaõpet põliselanikele erasektoris
- Põliselanike haridusprogramm (*The Indigenous Education Strategic Initiatives Programme*) – pakub lisa finantseerimist aborigeenide eelkoolidele, koolidele ja kutsekoolidele, et aidata parendada hariduslikke saavutusi.

Need programmid on loodud lisaks nendele, mida juba üldiselt pakutakse. Nende vajalikkus seisneb selles, et paljud põliselanikud ei kasuta üldises kasutuses olevaid hüvesid samal määral kui valged austraallased. (Australian Human Rights Commission 2005)

2.2.3 Hüvitamised

Heastamispoliitikate üheks osaks on ka rahaline hüvitamine. Austraalia on sedagi palju rakendanud. Kui rääkida numbritest, siis nii riik kui kõik Austraalia osariigid püüavad parandada põliselanike olukorda ka hüvitisi makstes.

Arvatavalt umbes 25,4 miljardit Austraalia dollarit kulutati põliselanike peale aastatel 2010 ja 2011. Sellest 19,9 miljardit kulutati üldkasutatavate teenuste ja 5,5 miljardit dollarit spetsiaalselt põliselanikele mõeldud teenuste peale. (Productivity Commission 2012, läbi National Commission of Audit, 2015). Sellest 11,5 miljardit tuli riigilt ja 13,9 miljardit osariikidelt.

On teada, et Austraalia valitsus kulutas ühe põliselaniku peale kaks korda rohkem raha kui ühe valge austraallase peale. Selline ebavõrdsus on tingitud sellest, et aborigeenid kasutavad neile tasuta pakutavaid teenuseid rohkem, ning kuna paljud põliselanikud elavad eraldatud aladel, on sinna teenuste viimine kallim. (National Commission of Audit, 2015) Nobles on öelnud, et ilma kompensatsioonita võib vabandus siiski jääda tühipaljaks sõnakõlksuks. (Nobles 2008, lk x) Austraalia endine peaminister John Howard näiteks on väitnud, et nad on kulutanud Austraalia aborigeenide olukorra parandamise peale tunduvalt rohkem raha kui varasemad valitsused, tehes seda pea 3,5 miljardi dollari väärtuses. (Behrendt 2008)

Kanadas näiteks loodi 1998. aastal Kanada põliselanike tegevusplaan (*Canada's Aboriginal Action Plan*), mille üheks väljundiks oli ka 350 miljoni Kanada dollari suuruse fondi loomine. (Corntassel 2008, lk 473) Austraalia puhul tehtigi valesti seda, et enne kui minevikule ausalt otsa vaadati ja aborigeenide ees vabandati, hakati neile maksma kompensatsiooni. Näiteks

rääkis endine Austraalia peaminister, et kuigi minevikus sooritatud teod olid valed, olid need kooskõlas toonase seadusega, mis uskus, et selline käitumine on õige ja põliselanikele hea. (BBC Television 1997, läbi Corntassel 2008, lk 476)

Kuigi Austraalias tehti enne peaminister Kevin Rudd'i ametlikku vabandust rahalisi hüvitisi, et kompenseerida riigi vastumeelsust vabandamise suhtes, on nüüd mõistetud, et selline rahaline kompensatsioon ilma vabanduseta võis teha hoopis karuteene, kuna ei vastutoime (Corntassel 2008, lk 478)

Kuigi alates 2008. aastast on hakatud tervisesse üha rohkem investeerima, jääb aborigeenide tervisega seotud põhivajaduste finantseerimisel siiski puudu umbes 200 miljonit dollarit. Vähendatud on ka aborigeenide õigustega tegeleva organisatsiooni toetust. (Behrendt 2008)

Kuigi Austraalia on aborigeenide hüvitamisele palju raha kulutanud, ei ole see mõnede autorite arvates olnud siiski piisav.

KOKKUVÕTE

Põliselanike olukord Austraalias on jätkuvalt halb, seda ka olenemata sellest, et on kasutatud mitmeid heastamispoliitikaid. Sellest lähtuvalt otsiti vastust kolmele uurimisküsimusele. Sellest lähtuvalt otsiti vastust kolmele uurimisküsimusele.

Esmalt uuriti, milles seisneb heastamispoliitika. Leiti, et heastamispoliitikad võetakse kasutusele, kui adutakse, et tekkinud probleemid ei ole täielikult probleemi keskmes oleva rühma enese omad, vaid need on suuresti kellegi teise, vaadeldaval juhul Austraalia riigi tekitatud. Heastamispoliitikad jagati käesolevas uurimistöös kolmeks osiseks: poliitilised vabandused, hüvitised ja heastamisprogrammid.

Kuigi esmapilgul tundub ehk vabandust paluda kergem kui hüvitisi määrata ja heastamisprogramme rakendada, ei ole see sageli nii, kuna vabandust paludes on vaja oma viga otseselt tunnistada. See aga osutus Austraaliale kuni 2008. aastani raskeks ning leiti, et piisab ka hüvitistest ja heastamisprogrammidest. Uurimusest aga selgub, et just nimelt poliitiline vabandus on edukas leppimisprotsessis olulisel kohal. Nii nagu rikaste vanemate laps ei ole õnnelik, kui vanemate ajapuuduse kompenseerimiseks üritatakse kahju leevendada uute mänguasjade või uue autoga, ei paranda ka käesoleva uurimistöö probleemi ainult raha laialijagamine ilma seda tegu mõtestamata.

Teiseks küsimuseks käesolevas bakalaureusetöös oli uurida, milline on Austraalia kogemus selle spektri taustal. Austraalia on näinud palju vaeva, et aborigeenide olukorda erinevate programmide toel parandada, ent võrreldes teiste sarnases seisus olnud riikidega on ta maha jäänud. Üks põhjus arvati olevat selles, et Austraalia valitsus ei olnud kuni 2008. aastani valmis ametlikult valitsuse tasandil vabandust paluma ega oma süüd tunnistama. 2008. aastal seda siiski tehti – toonane peaminister Kevin Rudd esitas ametliku vabanduse.

Nüüdseks on Austraalia aborigeenide olukord loodetavasti paranemas. Et miski saaks muutuda, oli vaja tegeleda juurprobleemiga ning nii valitsusel kui ka tervel Austraalia ühiskonnal tuli kõigepealt aduda ülekohut, mis aborigeenidele Austraalias osaks oli langenud. Selleks oligi tarvis poliitilist vabandust. Nimelt leitakse, et see on parim viis ühiskonnale ajalugu tutvustada, ja seda nõnda, et sõnum ei jääks kitsasse ringi, vaid et seda teadvustaks terve ühiskond.

Viimaks tuuakse välja, mida saab Austraalia näitel õppida. Austraalia ühiskond ei olnud paljudest aborigeenide vastu rakendatud repressioonidest teadlik. Oluline on kõigepealt seletada, miks mingeid heastamisprogramme tehakse ja alles siis neid ellu viima hakata. Seletamine on vajalik, kuna pikka aega on ajaloolise rõhumise ja tehtud ülekohtu üle vassitud ning valged austraallased ei saa aru, miks on tarvis maksta suuri summasid ja luua mitmesuguseid aborigeene toetavaid programme. Väidetavalt on efektiivseim ajaloo ümberkirjutamise ja inimesteni jõudmise viis valitsuse ametlik vabandus. Austraalia puhul on seda selgesti näha: enne peaministri vabandavat kõnet pooldas kõne pidamist 30 protsenti Austraalia ühiskonnast, kuid pärast seda leidis umbes 70 protsenti austraallastest, et tegu oli õigustatud ja vajalik (Behrendt 2008).

Inimesel on sageli raske omaenesegi vigu tunnistada, rääkimata sellest, kui tuleb võtta omaks kellegi teise tehtud vead ja nende eest ka vabandust paluda. Need valitsused, kes on võtnud julguse kokku ja on tulnud poliitvabandusega avalikkuse ette, väärivad tunnustamist. Nad on väljunud mugavustsoonist ja aidanud ennast ebamugavasse olukorda seades kaasa parema ühiskonna kujunemisele. Ent kuigi pärast peaminister Kevin Ruddi ametlikku vabandust 2008. aastal olid nii aborigeenide kui ka valgete austraallaste lootused peagi saabuva muutuse suhtes suured, ei ole aborigeenide olukord Austraalias kõigest hoolimata senini märkimisväärselt paranenud.

Põhjuseid võib olla palju, kuid käesoleva bakalaureusetöö maht ei võimalda selles töös kõiki tegureid käsitleda, seda teemat võiks aga edasi uurida. Pakun välja vaid mõned põhjused, miks Austraalia olukord pole senini lahenenud. Näiteks on tähtis mitte unustada rahvusvahelist tasandit. 1960. aastad olid Austraalia põliselanikele murranguline aeg. Aborigeenid said kodakondsuse ja ametlik suhtumine nendesse muutus drastiliselt. Alates 1972. aastast hakati tegema plaane, kuidas aborigeenidele materiaalseid ja kultuurilisi kahjusid korvata – hakati kasutama heastamispoliitikat. Barkani sõnutsi ei olnud see muutus aga seotud ainult Austraalia endaga. Suurt rolli olukorra muutuses mängis üha intensiivsem inimõiguste eest võitlemine teistes arenenud demokraatlikes riikides. Ehk siis on just inimõiguste tähtsuse kasvamine aidanud luua soodsa konteksti heastamispoliitika rakendamiseks. (Barkan 2000, lk 233) Sellest lähtuvalt tekib küsimus, kas heastamispoliitika on rahvusvahelise üldsuse poolt liigselt peale surutud ning Austraalia ühiskond ei ole ühiseks tulevikuks ja meie-tundeks veel valmis.

Ehk tuleks ka valgetel austraallastel endale lõpuks otsa vaadata ja küsida, miks ei ole olukord ka pärast vabandust palumist ja suurt toetusraha paranenud. Leian, et kõnealuse probleemi lahenduseks on esiteks probleemi tunnistamine, teiseks peaksid mõlemad pooled analüüsima, kuidas olla ise teise poole vastu parem ja integreerumist soodustada, ning lõpuks tuleks talitada vana ütluse kohaselt ja anda abivajajale siiski õng, mitte kala.

KASUTATUD KIRJANDUS JA VIITED

- Andrew, R. (2001). *Justice and Reconciliation: After the Violence*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Augie Fleras, P. S. (1999). *Recalling Aotearoa. Indigenous Politics and Ethnic Relations in New Zealand*. Auckland: Oxford University Press,.
- Australian Government. National Commission of Audit. (2015). *10.3 Indigenous programmes*. Kasutamise kuupäev: 02. 05 2015. a., allikas <http://www.ncoa.gov.au/report/appendix-vol-2/10-3-indigenous-programmes.html>
- Australian Human Rights Commission. (2005). Kasutamise kuupäev: 05. 2015 02. a., allikas Questions and Answers about Aboriginal & Torres Strait Islander Peoples: <https://www.humanrights.gov.au/publications/questions-and-answers-about-aboriginal-torres-strait-islander-peoples#q5>
- Barkan, E. (2000). *The Guilt of Nations. Restitution and Negotiating Historical Injustices*. Baltimore ja London: The Johns Hopkins University Press.
- Behrendt, L. (2008). *Reconciliation after the Apology*. Sydney: Inner Sydney Regional Council for Social Development inc.
- Commission, A. a. (1998). *As a Matter of Fact. Answering the myths and misconceptions about Indigenous Australians*. Canberra: Commonwealth of Australia.
- Cunneen, C. (Aprill 2005. a.). Colonialism and Historical Injustice: Reparations for Indigenous Peoples. *SOCIAL SEMIOTICS* , lk 59-80.
- David Mellor, D. B. (05. detsember 2007. a.). Aboriginal and Non—Aboriginal Australia: The Dilemma of Apologies, Forgiveness, and Reconciliation. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* , lk 11-36.
- Doyle, K. (VOL 35, number 1. jaanuar/veebru 2011. a.). Modes of Colonisation and Patterns of Contemporary Mental Health: Towards an Understanding of Canadian Aboriginal, Australian Aboriginal and Maori Peoples. *Aboriginal & Islander Health Worker Journal* , lk 20-23.
- Gunstone, A. (2014). Community reconciliation: a case study in Gippsland, Victoria. *Australian Aboriginal Studies* , 75-84.
- Hastie, B. (2009). 'Excusing the inexcusable': justifying injustice in Nelson's Sorry speech. *Discourse & Society* , 705-724.
- Hayner, P. B. (2001). *Unspeakable Truths: Confronting State Terror and Atrocity*. New York: NY: Routledge.

Jeff Corntassel, C. H. (10. aprill 2008. a.). Who's Sorry Now? Government Apologies, Truth Commissions, and Indigenous Self-Determination, in Australia, Canada, Guatemala, and Peru. *Human Rights Review* , lk 465–489.

Koea, J. B. (2008). Indigenous trauma: A New Zealand perspective. *International Journal of the Care of the Injured* , lk 11-18.

Nobles, M. (2008). *The Politics of Official Apologies*. New York : Cambridge University Press.

Thompson, J. (2003/4). *From Slaughter to Abduction: Coming to Terms with the Past in Australia*. Melbourne: Centre for Applied Philosophy and Public Ethics (CAPPE).

Torpey, J. (2003). *Politics and the Past: On Repairing Historical Injustices*. Lanham, Boulder, New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, INC.

Tsosie, R. (2007). *Acknowledging the Past to Heal the Future: The Role of Reparations for Native Nations*. Oxford: Oxford University Press.

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon. (06. august 2009. a.). *Permanent Forum on Indigenous Issues*. Kasutamise kuupäev: 15. aprill 2015. a., allikas
http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf

Government Implemented Reconciliation Policies for Historically Suppressed Indigenous Peoples on the Example of Australian Aborigines

Eike Maria Vatsar

SUMMARY

The goal of this Bachelor's thesis is to analyse why Australia cannot improve the situation of such a small percentage of its society? In addition, how has reconciliation policy helped solve the problem? The thesis focuses on suppressed indigenous people in Australia seeking answers to three questions: (1) What are reconciliation policies and what are the components of it? (2) How is the Australian situation reflected on this scale? (3) What is there to learn about the situation in Australia? When answering the questions posed in the thesis, the author bases the arguments on the theory of different authors who have engaged in this topic. This topic is important as after the Cold War it has been noticed that all kinds of crimes against humanity are getting more international attention than ever. This trend represents a new moral order in world politics. This paper focuses on Australia as they have come to recognise past injustices toward indigenous people within their borders but their complex situation shows there is no prospects for reconciliation.

First, it was found that reconciliation policies are being used when responsibility of this difficult situation lies not only with the indigenous people but also with the government. In this paper, reconciliation policies are divided in three divisions: political apologies, funding and reconciliation programmes. Although it might seem that apology could be the least difficult type of reconciliation to make it can be seen that it is not the case. In Australia's case, it was extremely difficult as there is a need for the government to acknowledge the mistakes of past governments. Australia did apologise but only after a long time as the first official apology by the former prime minister Kevin Rudd was issued in 2008. Australia has been generous with different funding and reconciliation programmes, however, the situation has not improved in the slightest.

When inquiring about what can be learned from the situation in Australia, it is important to first introduce the necessity of reconciliation policies and begin implementing them. Indeed, the most effective way to reach the wider society and inform them about the necessity of reconciliation processes is through an official apology. It must be clarified to the wider community that there are injustices that require attention and action even if they cannot be

fully remedied. In Australia's case it is evident that prior to the prime minister's apology, only 30% of the population of Australia was in favour of it and understood its necessity. After the apology, this percentage rose to 70%.

Although the apology was issued and funding and reconciliation programmes put in place, the situation has still not improved. The limitations of this paper do not allow the in-depth analysis of the problem. Nevertheless, it is implied that xenophobia could pose a major problem in Australian society. Perhaps there has been too much pressure from international arena and Australians are not ready to unite as one community just yet. Both groups – Indigenous and white Australians need to start by looking within themselves and figuring out ways to solve this problem. Furthermore, it is important not to forget the old saying that things will improve when you give the help-seeker the rod not the fish.